

AVICENNA — VEĽKÝ VEDEC A FILOZOF

Medzi pokrokovými predstaviteľmi kultúry, vytváranej národmi celého sveta, nachádza sa slávny rodák z okolia dnes sovietskej Buchary, veľký tadžický filozof, vedec, lekár a spisovateľ, Abu Ali Ibn Sina.

Jeho nesmrteľnosť a sláva, ktorá vekmi nebledne, spočíva v tom, že v podmienkach feudalizmu a útlaku vládnúcej náboženskej ideológie vedel rozpracovať celú mohutnú sústavu filozofických a vedeckých náhľadov, ktoré pomáhali oslobodzovať myslenie a slúžili ľudskému pokroku.

Z týchto dôvodov rozhodla sa Svetová rada mieru zahrnúť Ibn Sinu do radu veľkých osobností, ktorých pamiatku oslavuje všetko pokrokové ľudstvo a ktorých si uctí každý, kto zápasí za myslenie oslobodené od povier a tmárstva, kto horuje za vedu slúžiacu záujmom pracujúcich mas a kto bojuje za trvalý mier a priateľstvo medzi národmi celého sveta.

Na návrh Svetovej rady mieru si tohto roku všetko pokrokové ľudstvo pripomína pamiatku tejto vedeckej a filozofickej osobnosti, ktorú stredoveká Európa nazývala Avicennom. Toto meno sa udržalo až podnes. Bezprostredný podnet k jeho oslavám je príležitosť tisícročia jeho narodenia, ktoré pripadá na rok 1951—52, ak počítame podľa musulmanského lunárneho kalendára (lunárny rok je o 11—12 dní kratší ako gregoriánsky solárny rok).

Významné výročie Avicennu je príležitosťou, aby sme vzdali úctu dielu, ktoré je pýchou pokrokového ľudstva. Avicenna je jeden z najväčších mysliteľov stredoveku a ako učiteľ národov strednej Ázie a Európy pôsobil svojím vedeckým dielom blahodárne až do XVIII. storočia. Preto je ono veľkým dejinným výdobytkom.

I proti ťažkým materiálnym i duchovným podmienkam v dobe feudálneho útlaku, i proti cirkevnému fanatizmu, Avicenna urobil cenné vedecké objavy, ktoré plodne zasiahly do ďalšieho vedeckého rozvoja. Keď dnes hodnotíme a oslavujeme jeho dielo, všímame si najmä, ako vplýval na kultúrny vývin celých storočí, ako je v mnohom ohľade aktuálny aj dnes a ako má mnohé spoločné črty s koryfejami pokrokovej vedy všetkých čias a národov. Avicenna ako filozof a vedec isteže súvisí s pomermi a dobou, v ktorej žil, v mnohom ju však aj vynikajúcim spôsobom prerástol.

Áno, vplyv Avicennu na rozvoj vedeckého a filozofického myslenia v stredoveku bol veľký. A najmä bol značný v svete arabského jazyka. Blahodárne pôsobil na kultúrny rozvoj predovšetkým národov strednej Ázie, zvlášť Peržanov. V strednej Ázii a Perzii sa jeho náhľady šírili nielen jeho dielami, napísanými arabsky, ale aj dielami, ktoré napísal jazykom „dari“, ktorý je

predchodcom dnešného tadžického jazyka. Zaslúžil sa však nielen o rozvoj stredoázijskej filozofie, ale aj o rozkvet tadžickej a perzskej literatúry. Vo svojom literárnom diele, pokiaľ sa zachovalo, hlása optimizmus, slobodomyselnosť a rozvíja boj proti tmárstvu a poverám.

Avicenna si získal v arabskom svete veľkú popularitu ako „knieža filozofov“ a „knieža lekárov“.

No silne a trvale vplýval Avicenna nielen na arabskom východe a západe, ale aj v európskych krajinách. Dávno predtým, než sa európsky západ oboznámil s dielom Aristotela, Avicenna popri iných arabských mysliteľoch vplýval na rozvoj európskeho myslenia svojou encyklopediou vied, ktorú rozpracoval — v mnohých ohľadoch veľmi pôvodne — v intenciách filozofie samého Aristotela. Možno povedať, že Avicenna bol jedným z najväčších mysliteľov Ázie i Európy a právom ho nazývali „druhým učiteľom“, druhým po Aristotelovi. V XIII. storočí Avicenna bol známy a povestný nielen v kruhoch arabských filozofov, ale aj kresťanských scholastikov, ktorí videli v ňom nepriateľa, no pociťovali k nemu úctu.

Ako vidíme na príklade Avicennu a ako to možno doložiť mnohými inými príkladmi, rozvoj svetovej vedy a filozofie je dielom nielen národov Európy a ich predstaviteľov, ale aj národov Ázie. Ba bol neraz čas keď príspevok národov Ázie na tomto rozvoji bol väčší ako národov Európy. Najmä v VIII.—IX. storočí, keď kultúrny vývin západnej Európy bol na celkom nízkej úrovni, prekvitala na východe mocná svojrázna arabská kultúra.

Pravda, arabská filozofia, veda a literatúra nebola len výtvorom Arabov, ale aj Tadžikov, Peržanov, Turkov atď. Teda arabská kultúra bola mnohonárodná. To, čo buržoázna historiografia nazýva „arabskou filozofiou“, je filozofia všetkých národov, žijúcich v štáte utvorenom arabskými dobyvateľmi, v ktorom arabčina stala sa vládúcim jazykom. V časoch, keď žil Avicenna, jazykom vedy a filozofie v stredoázijských krajinách, dobytých arabským kalifátom, bol arabský jazyk a vládúcim svetonázorom náboženská náuka islamu. Arabčina bola teda vládúcim jazykom v krajinách podrobených arabskému kalifátu, bola jazykom teologie, filozofie a vedy. Táto mnohonárodná arabská kultúra svojrázne rozvíjala a spájala kultúru východu s kultúrou antického sveta.

Islam sa snažil podrobiť si celú východnú filozofiu práve tak, ako kresťanské náboženstvo si v stredoveku podrobilo európsku filozofiu. Jednako islam nemohol zabrániť rozvoju arabskej filozofie, ktorý bol spojený s rozvojom vedy, pretože to podmieňoval rozkvet arabského obchodu a výroby. Z toho dôvodu musulmanské duchovenstvo nemohlo zaraziť v krajinách strednej Ázie ani štúdium antickej gréckej filozofie.

Koncom prvej tretiny VIII. storočia bol arabský kalifát väčší ako bývalé

rímske impérium. Patrila k nemu Arábia, Irán, Arménia, severozápadná India, Egypt, Palestína, celé severoafrické pobrežie a Pyrenejský poloostrov. V tých časoch v rukách Arabov bola obchodná cesta od Atlantiku až do Číny a arabčina stala sa vládúcim jazykom od Gibraltaru až k Indu. Remeselná výroba a diaľkový obchod vtedy neobyčajne prekvitaly. Poľnohospodárska technika, najmä zavodňovanie, bola u Arabov na vyššom stupni ako v Európe. A vysokú úroveň výroby a obchodu sprevádzal rozvoj vedy. Stredoveká arabská veda značne prevyšovala vtedajšie západoeurópske poznatky. Záujem o experimentálnu vedu a o prírodovedecké odbory ostro odlišoval arabských vedcov a filozofov od ich európskych súčasníkov. „Arabi dali svetu decimálnu sústavu, začiatky algebry, moderné číslice a alchýmiu“ (Engels), uviedli do európskeho života mnoho dôležitých technických objavov: magnetickú strelku, pušný prach, papier, vodné a mechanické hodiny. Aj v lekárstve dosiahli veľké výsledky. Práve Avicenna neobyčajne vynikol aj ako lekár. Pozorovania a opisy chorôb, zanechané arabskými lekármi, sú veľmi presné. Obohatili a zveľadili aj farmakologiu.

Na začiatku IX. storočia sa stal Bagdad popri iných mestách významným vedeckým strediskom s mnohými školami, knižnicami a vedeckými spoločnosťami.

Najväčší predstaviteľ východoarabskej kultúry, filozofie a vedy, Abu Ali Ibn Sina (980—1037) narodil sa neďaleko Buchary. I keď jeho život bol nepokojný, i keď cestoval, mal mnohé verejné funkcie a neraz sa dostal do víru rôznych politických búrok, dokázal si nadobudnúť široké, priam encyklopedické a pritom dôkladné vedomosti, napísať vyše sto rozličných spisov a stať sa jedným z najlepších vykladačov a rozvíjateľov Aristotelovho diela. Zaslúžil sa veľmi, že sa ujal dedičstva gréckeho myslenia a odovzdal ho Európe. Pritom bol však samostatným a pôvodným mysliteľom. Treba si uňho ceniť, že bol proti každému dogmatizmu vo vede, že bol experimentátorom a bádateľom.

V Avicennovej tvorbe stretávame sa s uceleným súhrnom všetkých súčasných poznatkov, s komentármi antických autorov, s kratšími odbornými štúdiami i s filozofickou poéziou. V mnohých dielach vystupuje ako výtečný propagandista Aristotelovej náuky, pričom je skvelý v skladbe a v logike. Zpomedi jeho spisov sa preslávilo najmä jeho lekárske dielo *Kánon medicíny*, ktoré bolo po niekoľko storočí príručkou lekárov na západe i na východe. Hlavným filozofickým Avicennovým dielom je encyklopedická *Kniha uzdravenia* v osemnástich sväzkoch, ktorá sa delí na logiku, fyziku, matematiku a metafyziku. Niektoré diela napísal aj vo svojom rodnom jazyku.

Treba povedať, že arabskú filozofiu značne ovplyvnilo a preniklo Aristotelovo učenie, ktoré Avicenna v mnohých sväzkoch tvorivým spôsobom repro-

dukoval a rozvinul. Arabi prijímali zpočiatku Aristotela v novoplatónskom výklade, teda v skreslenej podobe. V podstate raný arabský aristotelizmus je smiešaninou prvkov Aristotelovej filozofie, platonizmu a indoiránskej tradície. Neskoršie sa Aristotelov vplyv zosilnil na úkor cudzorodých primiešaniín. Za prvé oboznámenie sa s Aristotelovou náukou vďačia Arabi Sýranom, ktorí prekladali spisy gréckych mysliteľov najprv do sýrčiny, potom do arabčiny. Prekladali sa predovšetkým diela z odboru lekárstva, neskoršie aj filozofie. A tu zvlášť horlivo prekladali Sýrania práve Aristotelove diela, potom najmä novoplatónsku filozofiu. S výpravami Alexandra Veľkého preniesly sa do Sýrie živé grécke tradície, takže po celé storočia sa rozvíjala a prekvitala na sýrskej pôde kultúra dobyvateľa.

Keď si krajiny strednej Ázie podrobil kalifát, Arabi tu našli celý rad ohnisk filozofickej a vedeckej aktivity. V dôsledku materiálnych potrieb a rozvoja výrobných síl sa táto aktivita nepreerušila. Mnohí Arabi mali sami záujem na ďalšom rozvoji kultúrnych výdobytkov, s ktorými sa stretli v dobytých krajinách. Keďže vedy v tých časoch ešte pomerne značne splývaly s filozofiou, s antickou náukou si Arabi osvojili aj mnohé složky gréckej filozofie. Pravda, osvojovali si ich a svojsky rozvíjali nielen Arabi, ale aj ostatné národy, podrobené kalifátom.

Aj Avicenna vykladal a ďalej rozvádzal Aristotelovo učenie v svetle novoplatónskeho ponímania. Ba v niektorých jeho menších prácach sa prejavujú aj niektoré prvky islamského náboženstva. Jednako Avicenna, pokračujúc v šľapajách pokrokových arabských filozofov, zbavil sa už mnohých novoplatónskych prímieskov a značne sa priblížil k pôvodnému Aristotelovi. Ba možno povedať, že on je vlastným zakladateľom arabského aristotelizmu.

Podľa Avicennu hmotný svet je večný a nestvorený. Avicenna sa však snažil túto svoju materialistickú a ateistickú tézu maskovať niektorými vytáčkami, aby príliš nenarážal na náboženské dogmy. A tak v jeho filozofii nachádzame aj mystické učenie o bohu ako o nepostihnuteľnej prapríčine. Prameňom tejto mystiky boli najmä východné novoplatónske prúdy a tiež isté teologické dielo, pripisované vtedy Aristotelovi, v skutočnosti však napísané novoplatonikmi.

V podmienkach vládnucej feudálnej ideologie mystika mala isteže aj pozitívnu úlohu. Rozvíjala sa totiž mimo rámcov oficiálnej cirkevnej dogmatiky a predstavovala slobodnejšiu formu náboženských náhľadov. Ba mystika bola v stredoveku neraz formou, ku ktorej siahala opozícia, vystupujúc proti oficiálnemu náboženskému učeniu. Taký význam mali aj mystické prvky v Avicennovej filozofii. Vcelku sa jeho náuka javila nebezpečnou v očiach muslimanského i kresťanského duchovenstva. Avicennu nenávideli aj reakční arabskí filozofi, ktorí sa snažili podrobiť filozofiu a vedu viere a náboženstvu.

V Avicennovom diele treba však vyzdvihnúť predovšetkým tie spisy, v ktorých sa zjavne odkláňa od viery a v ktorých sa neobmedzuje len na výklad a rozvádzanie Aristotelovej náuky, ale v ktorých rozpracováva svoje vlastné pokrokové náhľady.

Avicenna je však preslávený nielen ako filozof, ale aj ako vedec, predovšetkým v odbore lekárstva. Vo svojich lekárskejších spisoch sa zaoberá dôkladne a systematicky mnohými otázkami anatomie, patológie, terapie, farmakológie atď. V týchto spisoch sa na svoj čas skvele spája teória s lekárskou praxou. Niektoré z nich, najmä *Kánon medicíny*, ktorý je vynikajúcim dielom v teoretickej medicíne i v praktickej aplikácii, boli podkladom lekárskej výučby na mnohých európskych univerzitách až hlboko do novoveku.

V týchto svojich spisoch prejavoval Avicenna úpornú snahu vysvetľovať všetko prirodzenými príčinami a zavrhoval astrologiu, mágiu a iné okultné náuky. Avicenna sa napr. usiloval presne určiť lokalizáciu jednotlivých duševných funkcií v mozgu. V stredoveku on urobil prvý pokus poukázať na hmotnú štruktúru, ktorá je podkladom pochodov vnímania a myslenia.

Aj vo svojom medicínskom diele Avicenna nadväzoval na antických vedcov, vniesol však do ich odkazu mnoho nových poznatkov a upevnil ich materialistickú tendenciu.

Vcelku možno povedať, že v dobe feudalizmu sa Avicenna zaslúžil ako málokto o oslobodenie vedy a filozofie zpod nadvlády náboženstva. Musíme uvážiť, že najmä v ranom stredoveku podrobenie filozofického a vedeckého myslenia náboženstvu bolo ešte veľmi silné, či už vo svete, kde vládla kresťanská ideológia či ideológia islamu. Preto pri oceňovaní filozofie tejto epochy musíme prizerať nielen na to, či obsahuje materialistické prvky, ale aj na to, nakoľko je nezávislá a v opozícii proti panujúcim dogmám viery a nakoľko ich pomáhala rozbíjať.

Avicenna je nesporne jedna z vynikajúcich dejinných osobností, ktoré pomáhali ľudstvu vpred a ktoré sa snažily sdrúžovať najlepších ľudí svojej doby. Život a činnosť tohto veľkého človeka, ktorý sa usiloval slúžiť potrebám pravdy a rozumu je vynikajúcim príspevkom pre svetový pokrok, slúži dielu vzájomného porozumenia národov a je vzorom aj pre nás. Preto nech nám je jeho príklad povzbudením v úsilí o krajšiu a radostnú zajtrajšok!

Pri príležitosti jeho jubilea vzdávame úctu ušľachtilým pohnútkam, ktoré ho viedly v jeho činnosti a zaväzujeme sa nadviazať na jeho mysliteľský odkaz. Áno, je potrebné tvorivo nadväzovať na všetko veľké a hodnotné v dejinách, je potrebné nadväzovať aj na veľké a pokrokové tradície našich vlastných dejín, na živý odkaz nášho ľudu a jeho predstaviteľov, ktorí i proti preťažkým podmienkam minulosti vedeli vytvoriť veľa hodnotného, čo nás naplňuje hrdosťou a je nám posilou v radostnom mierovom budovaní.